

**KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET I OSLO
ARKEOLOGISK SEKSJON**
Postboks 6762,
St. Olavs Plass
0130 Oslo

RAPPORT

ARKEOLOGISK UTGRAVNING

**KULLGROP
VESTRE SLIDRE
STATSALLMENNING, 94/1
KOMMUNE, FYLKE**

**FELTLEDER/PROSJEKTLEDER:
BERNT RUNDNBERGET**

Oslo 2015

KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET
I OSLO

Gårds-/ bruksnavn Vestre Slidre statsallm.	G.nr./ b.nr. 94/1
Kommune Vestre Slidre	Fylke Oppland
Saksnavn Vaset	Kulturminnetype Kullgrop
Saksnummer (KHM) 2012/496	Prosjektkode 280502
Grunneier, adresse	Tiltakshaver Vestre Slidre kommune
Tidsrom for utgravning 13. august 2014	UTM-koordinater- sone 33N X:173946 Y: 6776946
ØK-kart	ØK-koordinater
A-nr. 2015/129	C.nr. -
ID nr. (Askeladden) 120004	Negativnr. (KHM) -
Rapport ved: Bernt Rundberget	Dato: 13.05.2015
Saksbehandler: Bernt Rundberget	Prosjektleder: Bernt Rundberget

SAMMENDRAG

Kullgrop id 120004 ble undersøkt ved overflatedokumentasjon og prøverute for å se på konstruksjonsdetaljer samt for uttak av materialet til datering. Kullaget i bunn av gropa var svært tynt og det ble knyttet usikkerhet til konteksten. Det ble av den grunn ikke innsendt prøve for datering. Kullgropa er av vanlig karakter for området, rund/oval og med avrundet bunnform.

INNHold:

1	BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN	4
2	DELTAGERE, TIDSROM	4
3	BESØK OG FORMIDLING	5
4	LANDSKAPET, FUNN OG FORNMINNER.....	5
5	PRAKTISK GJENNOMFØRING AV UTGRAVNINGSPROSJEKTET	7
5.1	Problemstillinger – prioriteringer	7
5.2	Utgravningsmetode og dokumentasjon.....	7
5.3	Utgravningens forløp	7
5.4	Kildekritiske problemer	7
6	UTGRAVNINGSRESULTATER	7
6.1	Kulturminne	7
	Kulgrup id 120004.....	7
6.2	Funnmateriale	8
7	NATURVITENSKAPELIGE PRØVER OG ANALYSER.....	8
8	VURDERING AV UTGRAVNINGSRESULTATENE, TOLKNING OG DISKUSJON	8
9	SAMMENDRAG	8
10	LITTERATUR.....	8
11	VEDLEGG.....	9
11.1	Tilveksttekst.....	9
11.2	Prøver	9
11.3	Tegninger	9
11.4	Kart	10
11.5	Arkivert originaldokumentasjon	12

RAPPORT FRA ARKEOLOGISK UTGRAVNING

VESTRE SLIDRE STATSALLMENNING, 94/1, VESTRE SLIDRE KOMMUNE, OPPLAND

1 BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN

Forslag til reguleringsplan for Vaset sentrum i Vestre Slidre kommune tar utgangspunkt i gjeldende reguleringsplan for "Vaset turistområde" vedtatt 22. juni 1999 og kommunedelplan for Vaset vedtatt 10. november 2005. Formålet med arbeidet er å vurdere sentrumsområdet på nytt og å arrondere fremtidige byggeområder for forretning/utleie, fritidsbolig i tillegg til samt veier, parkeringsplasser og skiløyper. Planområdet ligger i stølsområdet på vestsiden av Valdres i et område som er kjent for sine tallrike spor etter jernutvinning.

Området var tidligere befart i forbindelse med eldre reguleringsplaner i 1997 og i 1980, uten at det da ble påvist automatisk fredete kulturminner. Da det ble varslet endring av planen i 2008, måtte den vurderes på nytt i forhold til kulturminner. Med bakgrunn i ny kunnskap om kulturminner i utmark ble det gjennomført en ny befaring i oktober 2008. Det ble da påvist en kullgrop i den nordvestre delen av planområdet, id 120004.

Fylkeskommunen oversendte saken til Riksantikvaren i henhold til kulturminneloven § 8, 4. ledd i brev av 5. januar 2012. Fylkeskommunen anbefalte da at det gis dispensasjon for kullgrop id 120004, med vilkår om arkeologisk undersøkelse.

Kulturhistorisk museum uttalte seg i brev av 14. februar 2012, hvor museet støttet fylkeskommunens tilråding i dispensasjonsspørsmålet. Vi viste da til at det forelå flere planforslag hvor det var dispensert for kullgroper med vilkår om arkeologisk undersøkelse. Om disse ble realisert ville behovet for utgravning falle bort.

Riksantikvaren støttet tilrådingene og ga tillatelse til inngrep i kullgrop id 120004 med vilkår om en arkeologisk undersøkelse i brev av 27. februar 2013. Ingen av disse planene er realisert, og ved § 10.1 behandling ble vilkåret opprettholdt.

2 DELTAGERE, TIDSROM

Navn	Stilling	Periode	Dagsverk
Bernt Rundberget	Prosjektleder	13.08.14	1

3 BESØK OG FORMIDLING

Feltarbeidet pågikk kun en dag og det var ingen besøk eller formidling.

4 LANDSKAPET, FUNN OG FORNMINNER

Undersøkellesområdet ligger i stølsregionen på vestsiden av Valdres, 13 km fra Fagernes, i bjerkeskogsbelte avbrutt av myrer. Kulturminnet ligger syd i Vestre Slidre kommune nær Vasetvatnet. Her er overgangen til fjellområdene på vestsiden av Slidrefjorden med gammelt stølslandskap. Nord- og nordvestsiden er for en stor del preg av hyttebebyggelse i tillegg til setrene. I tilknytning til en del av stølene er det påvist jernframstillingsanlegg og kullgroper. På grunn av den utstrakte utbyggingen i området, også sørover inn i nabokommunen Nord-Aurdal, er det de senere årene gjennomført mange kulturminneregistreringer ved Vaset, men det er ikke foretatt utgravninger.

Øst og nordøst for Vasetvatnet er det påvist konsentrasjoner av kullgroper, jernvinneanlegg og fangstanlegg. Også langs vestsiden, på allmenningssiden av vannet er det funnet kullgroper og enkelte jernvinneanlegg.

Bosetningen synes å ha vært omfattende i Ulberg sogn i Nord-Aurdal og i Vestre Slidre allerede i yngre romertid hvor det foreligger mange gravfunn. Mange gravminner og oldfunn forteller om ekspansjon gjennom jernalderen (jfr. Hougén 1947), en utvikling som har fortsatt frem til svartedauden. De viktigste bosetningsområdene ligger på østsiden av dalen.

I stølsregionen er det tallrike jernvinneanlegg og kullgroper, og Valdres er derfor ansett som et av våre viktigste områder for jernproduksjon i jernalder og middelalder (jfr. Brøgger 1925, Hauge 1944; 1946, Larsen 2000). Tydelig er de mange jernvinneanleggene fra middelalderen, godt synlig fordi det inngår kullgroper i anleggsstrukturen. Videre finnes mange steder jernvinneanlegg fra eldre jernalder. Nede i bosetningsområdene er det mange kullgroper knyttet til smiing og videre bearbeidelse av jernet fra utmarka.

Mange kulturminner, blant annet jernvinneanlegg med kullgroper samt enkeltliggende kullgroper, er vernet gjennom regulering til spesialområde bevaring i ulike reguleringsplaner.

Kunnskapen om jernvinna i Valdres er knyttet til Øystre Slidre og i sær til Beitostølen hvor i alt 5 jernvinneanlegg med tilhørende kullgroper er undersøkt (Larsen 2005; 2009, Mjærum 2007a). De senere årene er det foretatt svært omfattende utgravninger ved Tyinkrysset på Fillefjell i Vang kommune. Utgravningene her har gitt innblikk i et helt annet tradisjonsområde.

I Vestre Slidre er det foretatt få utgravninger. Kullgropundersøkelser er kun foretatt nede i dalbunnen, og disse gropene er knyttet til produksjon av smiekull. Det dreier seg om utgravning knyttet til utbygging av Lomen kraftverk på 1980-tallet og til ny E16 på 1990-tallet. Fra Stee og Hølo i Lomen foreligger 7 C14-dateringer til 1020-1390, og fra Husaker 7 dateringer innen perioden 1220-1395 i tillegg til én fra etterreformatorisk tid. I Nord-Aurdal kan nevnes undersøkelse av 5 kullgroper knyttet til reguleringsplan for Damtjednet. Det foreligger fire C14-dateringer innen perioden 1030-1285 (Bergstøl 2007). Videre er det foretatt mindre undersøkelse av et jernvinneanlegg med kullgroper

på Granheim nordre knyttet til reparasjon av ødeleggelser. Tre C14-dateringer ligger innen 775-1150 (Mjærum 2007b).

Fig.1: Oversiktsbilde av landskapet og kullgrop id 120004.

5 PRAKTISK GJENNOMFØRING AV UTGRAVNINGSPROSJEKTET

5.1 PROBLEMSTILLINGER – PRIORITERINGER

Det er bare i beskjeden grad er foretatt undersøkelser av kullgroper i denne delen av Valdres. Flere trekk ved utformingen av kullgropene som skulle derfor undersøkes. Sentralt står tidfesting av bruken av kullgropa for å knytte dem opp til den øvrige aktiviteten i utmarka i Valdres. Videre var avklaring av gropas form og dimensjon viktig for å kunne studere områdets tilhørighet i en større regional sammenheng. Andre problemstillinger var

- Hvilken vedart er brukt til kullbrenning?
- Hvilke dimensjoner har gropene?
- Har gropa flere bruksfaser?
- Er det spor etter sidegroper?
- Hva er kullgropas kontekst – smievirksomhet eller jernutvinning?

5.2 UTGRAVNINGSMETODE OG DOKUMENTASJON

Det ble foretatt en enkel undersøkelse av kullgropa. Det ble strukket ut en profilsnor og overflateprofil ble tegnet. I overgangen mellom bunn og side av gropa ble det åpnet en prøverute. Snittet ble rensert opp og tegnet inn. Det kom kun frem et tynt kullag rett under torva og en ny prøverute ble tatt for å forsøke å finne et kullag med bedre kontekst. Dette lyktes ikke, det samme tynne kullaget lå også her. Det ble tatt ut kullprøve til C14-datering og treartsbestemmelse.

5.3 UTGRAVNINGENS FORLØP

Undersøkelsen ble gjort i løpet av en ettermiddag. Totalt ble det benyttet 4 timer i felt. Været var fint og gravingen forløp ukomplisert.

5.4 KILDEKRITISKE PROBLEMER

Kullgropa var noe forsøplet og bar preg av nyere slitasje i form av beite. Gropa var noe innrast og kun dekket av et tynt lag torv. Det lille kullsjiktet som var bevart har av den grunn en noe usikker kontekst (se under).

6 UTGRAVNINGSGRANSLÅT

6.1 KULTURMINNE

KULLGROP ID 120004

Kullgropa lå på brink i nordhelling i bjerkeskogen ned mot Vasetvatnet. Den var godt synlig i terrenget med kraftige voller i syd og nord, spesielt mot skråningen i nord. Ytre diameter ca 5,0 x 5,0 m, nedskjæring gjennom undergrunn 3,0 x 3,0 m, bunnen var oval, 1,5 x 1,5 m. Dybde i forhold til topp av voll var 0,75 m. En stor kampestein lå i nordøst og dannet del av vollkonstruksjonen.

Det ble tatt to prøvestikk. Først i sørvestlige kant. Her ble det påvist et tynt jordblandet kullag rett under torva. Det var på det meste 3 cm tykt. Imidlertid var det spettet og stedvis fraværende. Det var vanskelig å ta ut prøvemateriale da kullsjiktet hovedsakelig besto av små partikler og sot. Et nytt prøvestikk ble tatt ut i nord og samme sjikt kom frem her. En prøve med små kullbiter ble tatt ut for analyse. Under graving ble konteksten sett på som usikker. Både fordi kullaget var svært tynt og spettet og fordi det lå rett under torva, i et sjikt der det også lå moderne skrap. Kullprøven er derfor forkastet.

6.2 FUNNMATERIALE

Det ble ikke gjort gjenstandsfunn i kullgropa. Imidlertid var gropa forsøplet med mye plast og metall.

7 NATURVITENSKAPELIGE PRØVER OG ANALYSER

Det ble tatt ut kull for vedartsbestemmelse og datering. Imidlertid tolkes konteksten som dårlig og kullprøven er derfor forkastet. Mange tilsvarende undersøkelser med samme type kullag gir dateringer som er yngre enn AD 1700

8 VURDERING AV UTGRAVINGSRESULTATENE, TOLKNING OG DISKUSJON

Kullgropa er vanlig type for distriktet, rund og bolleformet. Størrelsen er også normal. Grop må koples til metallarbeid. Da det her ikke er registrert jernvinneanlegg er det mest naturlig å tro at kullet er benyttet til smiing. Gropa ble ut fra kullets usikre kontekst ikke datert. Imidlertid må en forvente at brukstiden har vært i siste del av jernalder eller i første del av middelalder (ca. AD 850-1300).

9 SAMMENDRAG

Kullgrop id 120004 ble undersøkt ved overflatedokumentasjon og prøverute for å se på konstruksjonsdetaljer samt for uttak av materialet til datering. Kullaget i bunn av gropa var svært tynt og det ble knyttet usikkerhet til konteksten. Det ble av den grunn ikke innsendt prøve for datering. Kullgropa er av vanlig karakter for området, rund/oval og bolleformet.

10 LITTERATUR

Hougen, Bjørn 1947: *Fra seter til gård*. Oslo.

Brøgger, A.W. 1925: *Det norske folk i oldtiden*. Oslo.

Hauge, T. Dannevig 1944: Valdresjern. *Viking Bind VIII*. Oslo.

Hauge, T. Dannevig 1946: *Blesterbruk og myrjern. Studier i den gamle jernvinna i det østenfjelske Norge*. Universitetets Oldsaksamling Skrifter. Bind III. Oslo.

Larsen, Jan Henning 2000: Den eldste jernvinna i Valdres. *Årbok for Valdres 2000*, s. 38-50. Leira.

Bergstøl, Jostein 2007: Rapport. Arkeologisk utgravning av 5 kullgroper: id 95836, 5668, 24809, 5669 og 54464. Damtjødnet vest. Hjelle, 92/17, Nord-Aurdal kommune, Oppland. Kulturhistorisk museum, arkivet.

Mjærum, Axel 2007: Rapport. Arkeologisk utgravning. Tilbakeføring av ødelagt jernvinneanlegg med kullgroper. Granheim nordre 46/1, Nord-Aurdal, Oppland.

11 VEDLEGG

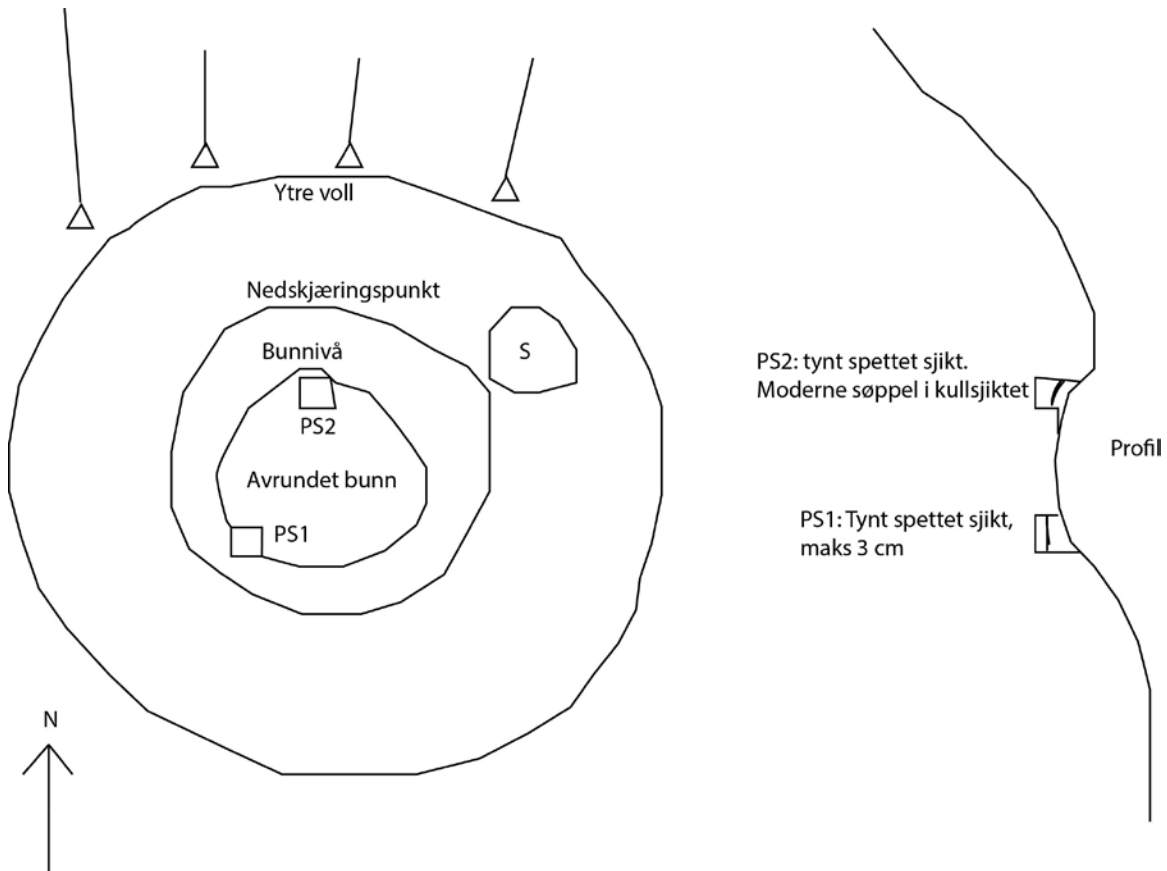
11.1 TILVEKSTTEKST

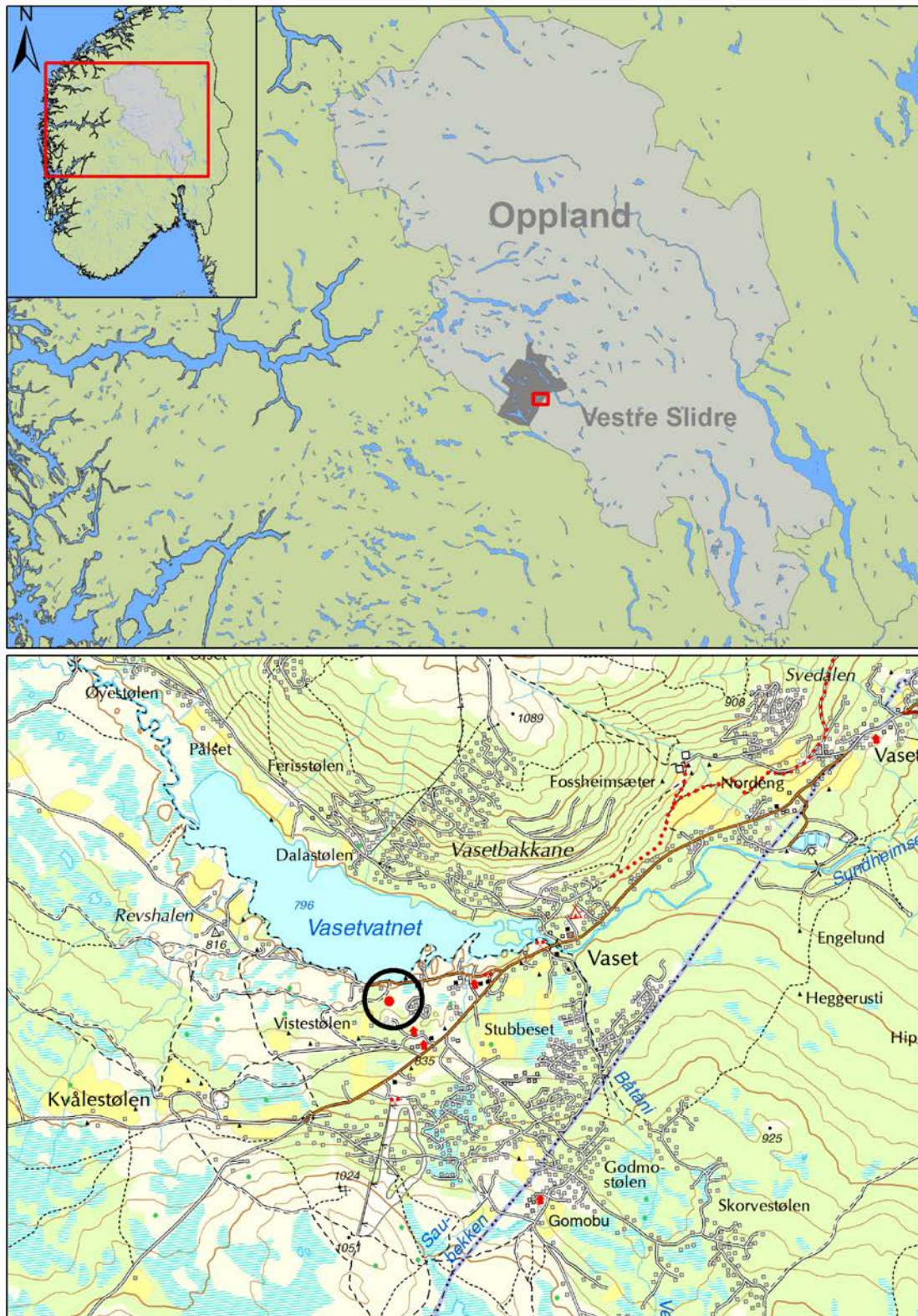
Ikke gitt C.nr da det ikke er katalogisert prøver

11.2 PRØVER

Det ble tatt ut en kullprøve, men denne ble forkastet på grunn av usikkerhet til kontekst

11.3 TEGNINGER

11.4 KART

11.5 ARKIVERT ORIGINALDOKUMENTASJON

Plan-og profiltegning.

